

SUMMARY

Palma the Younger – drawings and paintings

Radoslav Tomić

Continuing the series of exhibitions from the fine arts heritage of Dalmatia, the Regional Institute for the Protection of Cultural Monuments organized an exhibition of Jakopo Palma the Younger (1548–1628) – his drawings and paintings. The exhibition took place in September and October 1990 in the Picture Gallery of the Franciscan Monastery Our Lady of Health in Split. In cities of the eastern Adriatic coast and in Zagreb there are more than 20 paintings of the well known Venetian artist. The exhibition in Split presented drawings, earlier exhibited in the Museo Corer in Venice and eight altar pictures from Dalmatia. The author further discusses the paintings attributed to Palma the Younger, as well as the erroneous attributions.

VINOGRADARSKA KLIJET
PLEŠIVIČKOG PRIGORJA

Dragica Cvetan

Zavičajni muzej Jastrebarsko

ugostiteljskom objektu Šumski dvori u Svetoj Jani, otvorena je 9. studenoga 1990. etnološka izložba Zavičajnog muzeja Jastrebarsko *Vinogradarska klijet Plešivičkog prigorja* autorice Dragice Cvetan.

Vinogradarska klijet Plešivičkog prigorja značajan je element svakodnevice. Kompleksi vinogradarskih klijeti Plešivičkog prigorja nepokretni su spomenici kulture etnološkog karaktera. Te male zgrade različite starosti svojim vanjskim izgledom srastaju s pejzažnom okolinom vinograda, voćnjaka i brežuljaka i pridonose specifičnom izgledu Prigorja. Po usmenoj predaji, mnoge današnje starinske klijeti sagrađene su još početkom i sredinom 19. stoljeća.

Gospodarsku zgradu izvan dvorišta kuće, u vinogradima Plešivičkog prigorja u okolici Jastrebarskog nazivaju *is*, rjeđe *bis*, a ponekad *pivnica*, *pevnica* ili *pilnica*. *Is* ili *bis* naziv je za drvenu zgradicu, dok je pivnica najčešće naziv za zidani ili kameni prizemni objekt.

Najstarije klijeti su drvene, one od ručno tesanih hrastovih planjki s *brvaškim vuglima*, za razliku od novijih koje su sagrađene od piljenih platica s *nemškim vuglima*. Novijoj gradnji u drvu pripadaju klijeti čije su stijene od hrastovih planjki povezane pomoću uspravno postavljenog stupa u koji su užlijebljene. Temelji se sastoje od četiri velika ugaona kamena. Krov klijeti može biti dvostrešan, tj. na dvije vode. Krovna streha iznad ulazne fasade ima mansardni otvor za ubacivanje sijena. Pokrov isa nekad je bio najčešće od ražene slame *škope* ili od drvenih daščica, *šindre*, a u novije vrijeme od crijepa – i to bibera i utorenog. Pod je od nabijene zemlje; stijene u drvenim isima nisu ožbukane, dok su zidanim ožbukane. Drvene su klijeti prizemnice (pravokutnog ili četvrtastog tlocrta), a zidane su dijelom prizemne, dijelom katne. Kod zidanih klijeti temelj je zidan ili je građen od nizova kamena. S obzirom na raspodjelu unutarnjeg prostora postoje samo dva oblika tradicijskih klijeti – jednostorone i dvoprostorne klijeti koje mogu biti s malim prozorčićem ili bez njega te pokrivene slamom ili šindrom.

Kod dvoprostornih klijeti jedna prostorija je radna i to prešaonica, dok je druga stambena. Klijeti često u sebi sadrže ognjište, a tavanaški prostori služe za spremanje sijena. U jednostornim klijetima sadržane su sve funkcije u proizvodnji vina: donji je dio – *pivnica*, zidani, a gornji – *is*, *prešnica* i *komora*, drveni. Pod između gornjeg i donjeg isa obično je probušen tako da je kroz rupu provučena cijev kojom mošt curi iz prešnice u pivnicu.

Izložene fotografije nastale su početkom osamdesetih godina 20. stoljeća, a pokazuju stanje kakvo je zatekao i okom kamere zabilježio majstor umjetničke fotografije Ivica Tišljarić iz Zagreba.

Klijeti su služile i kao spremište gospodarskog oruđa, bačava i posuda za prešanje grožđa te za pohranu zemaljskih plodina i za povremeni

Detalj s izložbe *Vinogradarska klijet Plešivičkog prigorja*; snimila Dragica Cvetan

Detalj s izložbe *Vinogradarska klijet Plešivičkog prigorja*; snimila Dragica Cvetan

boravak vinogradara. Stoljećima je klijetima kolao život, provodilo se vrijeme dokolice i odvijao se društveni život muškaraca. Tijekom 19. i 20. stoljeća uočavaju se tri različite ekonomske funkcije isa:

1. radni punkt – podrum, u kojem se nakon berbe odvija prerada grožđa (prešanje, otakanje) i poslovi oko vina. Uz ovu funkciju vezani su običaji oko vina (krštenje mošta u vino na Martinje), vinske napitnice, te ostale godišnje svečanosti i rituali;

2. sklonište od nevremena i spremište alata za obradu vinograda, zatim spremanje zimnice (krumpira, zelja, repe i mrkve), te pokoje bačve s vinom za okrepu gospodaru, težakima i dobronamjernom prolazniku. Klijet je još radni punkt, a u manjoj mjeri okupljalište za druženje i zabavu;

3. u suvremenoj transformaciji ekonomske funkcije i oblika is se pretvara u vikendicu, u zgradu za odmor i rekreaciju. Neki od njih još imaju namjenu skloništa od nevremena i pohrane alata. Is se također pretvara u zgradu za stalno stanovanje, na primjer Žumberčanima koji su se donedavno sezonski spuštali u svoje prigorske vinograde da bi u posljednjih dvadesetak godina ovdje u Prigorju osnivali svoje okućnice.

Posljednjih godina mladi Prigorci su uveli u klijeti ceremonijal krštenja mošta za Martinje po formulama naučenim u domaćim vinarskim podrumima, desinečkom i plešivičkom.

Značajni su i tekstovi pjesama, napitnica i stihovanih natpisa na vinskim bačvama. Tako sljedeći stihovi najavljuju najvažnije datume u kalendarskom ciklusu:

Prošal je prošal sveti Mihalj,
grozd je dozrelil ja sam ga bral. (Sveti Mihalj, 29. 9.)

Došal je došal sveti Martin,
mošt bo krstil, vinček bum pil. (Sveti Martin, 11. 11.)

Došal bu došal sveti Jandraš,
pak me buš pital, počem ga dam. (Sveti Jandraš, 30. 11.)

I ovom prilikom, izložbu smo oživjeli folklornim zbivanjem koje se neposredno uoči Martinja (11. studenoga) svake godine ponavlja u klijeti, a pripada godišnjem ciklusu običaja.

Ceremonijalno i na tradicijski način mošt je u vino pokrstio biskup Martin u osobi Milana Ivančića iz Plešivice s »miništrantom« i drugim članovima – sviračima KUD-a »Trs« iz Plešivice.

Za ovu priliku bačvar Mirko Golub iz Jastrebarskog izradio je bačvicu za dvije vrste vina, crno i bijelo i ukrasio je stihovanim natpisom

»Zlatna kaplja rujna vina,
nebeska je nama istina«,

dok je na postolju za tu bačvicu njegov sin Milivoj Golub urezao:

»Starim ljudim, ni trebalo lijeka,
klet im je bila apoteka«.

Postoje i drugi natpisi na denima bačvi:

»Dok se pipa vrti i ražanj okreće,
prijatelja nikad ponestati neće.

A kad pipa presuši i ražanj zarđa,
drugarska su srca od kamena tvrđa«;

ili

»Kumek moj dragi, daj se napi,
dugo nas ne bu, daj se ga vži!«

»Biškupi« i »kumi« u svoj fini humor uvijaju bodljikavu satiru na račun prilika u našem vinogradarstvu, pa i šire, a po predlošku ceremonijala napisanih prije koju stotinu godina. Najčešće je umnožavano Milčetićevo »krštenje« objavljeno 1919. godine prema litografiranom primjerku vjerojatno iz 1865. Slično je tiskano u Zagrebu 1936. godine po nepoznatom rukopisu nađenom u izgorjeloj klijeti bana Mažuranića. Tako je bilo i u Svetoj Jani.

Moto izložbe kojim smo pozivali posjetitelje

»Pri meni je mala klet,
delo traje celo let.

pri delu sam navek sam,
a kad treba pit,
nikog nije sram«

urezan na dijelu dena bačve, a postavljen na dovratku klijeti, ukrašen zelenilom prigorskog bršljana, veselo je dočekao sve goste. Svaki gost u klijeti, u ovom slučaju klijeti – izložbi, mogao je ostaviti napisano

Ceremonijal krštenja mošta na otvorenju izložbe *Vinogradarska klijet Plešivčkog prigorja*, Šumski dvor, Sveta Jana; snimila: Dragica Cvetan

SUMMARY

The Vineyard Cottage of the Plešivica Foothills

Dragica Cvetan

In the restaurant Šumski Dvor in Sveta Jana (near Zagreb) an ethnological exhibition of the Regional Museum in Jastrebarsko was opened presenting the Vineyard Cottage of the Plešivica Foothills. The author of the exhibition, Dragica Cvetan, writes on the vineyard cottage complexes as immovable cultural monuments of an ethnological nature. She further discusses the history and the characteristic features of the cottages which served as storerooms for tools, barrels and land produce. Occasionally they were the living quarters of the wine growers where men used to socialize. Their function has eventually transformed so that nowadays they have mostly become week-end houses. During the last few years the ceremony of «baptizing» the must at Martinmass was introduced into the vineyard cottages.

The exhibition opened with a traditional must «baptism», by which the must is supposed to «turn» into wine, followed by wine tasting.

«Ovdje bio, ovdje pio».

Degustacija je bila odmah po kušanju mladog vina, uz tradicijski jelovnik: pečeni kesten, orahe, lješnjake, bademe, domaći kruh, špek i kotlovinu.

Seoski pisac, Franjo Vučinović iz Petrovine, zabilježio je izreku:

«Najlevše ti je v jesen, kak su naši stari ljudi rekli, gda ima kovanja pocanca, kruva prženca i mošta šipanca.»

Publiciran je kraći popratni katalog izložbe «Vinogradarska klijet Plešivčkog prigorja» u 500 primjeraka, komplet od 12 razglednica «Plešivčki isi» autora Ivice Tišljara u 500 primjeraka, Degustaciona lista učesnika «Kluba prijatelja dobrog vina» u degustaciji najpoznatijih plešivčkih vina u 100 primjeraka, što je sve tiskao «Mikrotekst» iz Jastrebarskog. Za tu istu prigodu tiskali su u vlastitom trošku mapu s grafikom prema nacrtu prof. Krambergera iz 1875. i komplet od 6 razglednica «Stara Jaska» u 500 primjeraka. Korišten je materijal iz Zavičajnog muzeja Jastrebarsko i Arhiva Hrvatske iz Zagreba, a prikupila ga je kustosica Muzeja Dragica Cvetan.

Primljeno: 19. 12. 1990.